



ARENGUSTRATEEGIA

2023-2029

Sisukord:

1. Tegevuspiirkonna arenguvajadused	4
2. Visioon, strateegilised eesmärgid ja põhimõtted	10
3. Sekkumise kirjeldus ja meetmete struktuur	12
3.1. Strateegiakaart	12
3.2. Kogukonna meede	15
3.3. Ettevõtluse meede	17
3.4. Ühistegevuse meede	20
3.5. Koostöö meede	22
3.6. Sotsiaalse kaasatuse meede	24
4. MTÜ Võrumaa Partnerluskogu strateegia elluviijana	26
4.1. Organisatsiooni juhtimine ja töökorraldus	26
4.2. Organisatsiooni roll strateegia elluviimisel	28
4.2.1. Meetmete rakendamine	28
4.2.2. Koosloome formaatide väljatöötamine ja elluviimine	29
4.2.3. Arenguprogrammide väljatöötamine ja käivitamine	29
4.2.4. Organisatsiooni juhatuse, töötajate ning hindamiskomisjoni pädevuste arendamine	30
4.2.5. Piirkonnaülene, siseriiklik ja rahvusvaheline koostöö	30
5. Strateegia seire ja hindamine, sisehindamine	33
6. Rahastamiskava	34
7. Eelmise perioodi tulemuslikkuse kokkuvõte	35

LISAD:

- Lisa 1. Tegevuspiirkonna kirjeldus ja prognoositavad trendid
- Lisa 2. Strateegia seosed piirkondlike ja riiklike arengusuundadega
- Lisa 3. Strateegia seire- ja hindamisviisid, Võrumaa Partnerluskogu sisehindamine
- Lisa 4. Eelmise perioodi tulemuslikkus ja elluviidud arendusprojektid
- Lisa 5. Strateegia koostamise protsess ja kaasamiskava
- Lisa 6. SWOT analüüs ja järeldused
- Lisa 7. Mõisted

Strateegia protsessi kaasatud eksperdid: Kadri Kangro, Erkki Peetsalu, Aleksandr Miina
Mõõdikute konsultatsioon ja nõustamine: Jaan Aps
Statistiliste andmete osas nõustamine Anu Tõnurist

Strateegia koostamise protsessi juhtisid Kerli Kanger ja Mai Timmi
Arutelusid viis läbi ja tekstid koostas: Mai Timmi
Kujundus: Heleriin Jõesalu

Aitäh kõigile aruteludel osalenutele, juhatuse ja üldkogu liikmetele!

www.voruleader.ee

2023. aasta

Sissejuhatus

Võrumaa Partnerluskogu on piirkonna arenguorganisatsioon, mille uus ajajärk käib sama sammu strateegia ja uuendatud arengusuundade kujundamisega. Iga uue strateegiaperioodi algus loob põhjuse põhjalikumaks tagasivaatamiseks ning suunab ümber vaatama muutunud olukorra tegevuspiirkonnas, eesmärgid ja tegevused, julgustab kujundama uuenduslikkust soodustavat lähenemisviisi läbi LEADER põhimõtete.

Võrumaa Partnerluskogu tegevusrühma moodustavad Antsla, Rõuge (va endine Misso vald) ja Võru vald (va endine Orava vald). Tegevusrühma kuulub kokku **442 asulat, mille seas on üks linnaline asula (Antsla linn), üheksa alevikku ning 432 küla**. Tegevusrühm paikneb Võru linna vahetus läheduses, mis on siinse piirkonna tõmbekeskus. Tegemist on piirkonnaga, mida iseloomustab hajaasustus ning suur külade arv.

Võrumaa Partnerluskogu maalise piirkonna edendamine ja toetamine laiemate globaalsete trendide tingimustes on käesoleva strateegia üks läbivaid printsiipe. Vaadates ja muutes vaatenurki väljakutsetest võimalusteks, toetades ja soodustades läbi erinevate tegevuste ja toetusmeetmete piirkonna üldist arengut.

Maaelu tulevikule mõtlemist looritab sageli tume ääremaastumise vari, sest arengu vaatenurgast kiputakse maaelu ennekõike kirjeldama majanduslikus mõttes ebasoodsate tingimuste ning puuduvate ressursidega. Selline negatiivne seos piirkonna elujõulisusega ei ole alati tõene. Mõned eriti kauged piirkonnad, kus on hõre asustus, vähene regionaalpoliitiline tähelepanu, kehvad majandusnäitajad, võivad osutada elujõulisemaks kui piirkonnad, kus on rohkem majandusressursse ja toetust. (Kangro, 2022).

Kestlik areng seisneb tasakaalu leidmises inimesele minimaalse vajaliku ja ökosüsteemile maksimaalse võimaliku ressursikasutuse vahel. Tasakaalustav areng puudutab vahetult inimesi, kogukondi, elukvaliteeti ja elukeskkonda, mida me õpime ümber hindama uutest kriteeriumidest lähtuvalt. Eeldusel, et me soovime oma lastele jätta kestliku planeedi, terve ökosüsteemi, on kohane ka Võrumaa piirkonna eripärasid arvestavalt strateegiaid kujundades küsida: kas oleks aeg hakata liikuma turumajanduselt n-ö tasakaalumajanduse poole? Ehitame senisest suurema teadlikkusega üles uut elust alustel toimiva tervikliku kestliku mudeli. (Peetsalu, 2022).

Paljud viimase aja maapiirkondade arengu uuringud toovad välja asjaolu, et klassikalisel tööstusel on nõrk positsioon maaelu "päästmiseks" ning tuleb tõsiselt otsa vaadata nüüdisaja reaalsusele, kus kandvat rolli mängivad muuhulgas ka kaugtöö ja erinevad ärid võrgus (ettevõtted, mida on võimalik juhtida asukohast sõltumata, näiteks e-kaubandus; virtuaalsed nõustamised / koolitused jne). Selle muutuse esimene ja kandev aspekt on ettevõtlik mõtteviis ja suhtumine end ümbritsevasse. Kohalik toit, turism ja puidu väärimine on Võrumaa tähtsamaid tegevusvaldkondi, mille edasist arendamist ettevõtlik mõtteviis kahtlemata toetab. (Miina, 2022).

Käesolev strateegia on koostatud erinevaid osapooli kaasates, tihedas koostöös erinevate ekspertidega ning võttes arvesse piirkonnas tehtavat, arengudokumentides sätestatud arengusuundi. Seeläbi on selgitatud välja just need arenguvajadused ja kitsaskohad, mille

osas Võrumaa Partnerluskogul on täita oma roll, et piirkonna areng oleks toetatud ning erinevad arendusorganisatsioonid täiendaksid üksteist.

1. Tegevuspiirkonna arenguvajadused

Tuginedes andmete analüüsile, piirkonna SWOT analüüsi tulemustele ning aruteludele, on sõnastatud peamised tegevusrühma arenguvajadused (viis), millele strateegia elluviimisel keskenduda. Järgnevalt on iga arenguvajaduse juures esitatud kandvad statistilised näitajad ning väljavõtted SWOT analüüsist. Põhjalikumad andmed tegevuspiirkonna statistiliste näitajate kohta on leitavad lisas 1 ning SWOT analüüsi kohta lisas 6.

Arenguvajadus 1. ETTEVÕTLIKKUSE SUURENDAMINE

Tingimustes, kus noori siseneb tööturule vähem kui sealt vanemaid lahkub, rahvastik on vananev ning vähenev, on vaja soodustada ning toetada ettevõtliku mõttelaadi kujunemist - läbi erialase hariduseta sihtgrupi suurema toetamise, mitmekülgsete kestlike majandusmodelite arendamise ning ettevõtluskeskkonna edenemise erinevatel viisidel. Inimeste enda ettevõtlikkuse suurenemine (seda nii isiklikust, ettevõtluse kui kogukondliku eestvedamise vaatest) tagab hajaasustusega piirkonnas täisväärtuslikud võimalused ja tingimused ise hakkama saamiseks (võimekuse, töökohad, maaelu säilimise laiemalt) ning kujundab piirkonna mainet (sh noorte jäämine, tagasitulemine piirkonda). Ettevõtluse ja ettevõtlikke inimeste toel säilib maaline eluviis.

*Tegevusrühma territooriumil elab kokku **18 495 inimest** (Statistikaamet, seisuga 01.01.2022), neist ligi 71% elab külades. **Rahvaarv väheneb ja seda oluliselt kiiremas tempos kui Eestis keskmiselt. 20 aastaga on rahvaarv vähenenud ca 4000 elaniku võrra.** Viimastel aastatel on küll rahvaarvu vähenemise tempo aeglustunud, kuid see on endiselt kordades kõrgem kui Eestis keskmiselt. Näiteks võrreldes 2012. aastaga on 2022. a rahvaarv ca 6% väiksem.*

Näitaja	2002	2022	Muutus 10 aastaga
Rahvaarv tegevuspiirkonnas ja selle muutus	22 430	18 495	- 6,15 %

Tabel 1. Statistikaamet, 2022. Tegevuspiirkonna rahvaarv

Ettevõtete arv on viimastel aastatel tegevuspiirkonnas olnud kasvutrendis, mis loob eeldused ettevõtluse elavdamiseks ning mõjutab tegutsemiskeskonda tervikuna. Tabel

SWOT analüüsile tuginedes saab välja tuua, et:

- *Ulatuslikud muudatused piirkonna rahvastikustruktuuris (ränne, vanemaealiste suur osakaal) ja tööealise elanikkonna vähenemine tõstatab vajaduse tegeleda ettevõtliku mõttelaadi kujundamisega nii ettevõtluse kui kogukondade vaatest, kujundades*

seeläbi piirkonna mainet ja atraktiivsust.

- Viimaste aastate ebastabiilsus ja ebakindlus majanduses (inflatsioon, tooraine ja materjalide kättesaadavuse halvenemine) loob soodsa pinnase ettevõtjate senisest tihedamaks koostööks sh teadusasutustega.
- Puudus on koordineeritud ja sisulisest koostööst, mis toetab olemasolevaid kogukonna eestvedajaid ja aitab kasvada uutel eestvedajatel, selle üheks võimalikuks lahenduseks on elujõuliste kogukondade ja ühenduste senisest suurem kaasamine partnerina piirkonna arendamisesse sh läbi teenuste delegeerimise.
- Kaugtöö võimaluste paljusid piirkonnas ja valdkonna võrgustikupõhine arendus KUPLANDi kaudu loob head eeldused kogukonnakeskuste senisest suuremaks kasutamiseks ning soodustab omatulu teenimist, (töötavate) külaliste piirkonda tulemist.
- Tugev kultuuri ja oma keele taust, Vana-Võrumaa kultuurilise ja loodusliku omapära rakendamine toetab elustiiliettevõtluse ja väikeste ettevõtete tegevust piirkonnas.

Arenguvajadus 2. ELANIKKONNA TERVISE PARANDAMINE

Võrumaa inimeste vilets tervis mõjutab vananeva ja väheneva rahvastiku tingimustes märkimisväärselt siinset elu- ja tegutsemiskeskonda. Meie piirkonnas elavad ja aktiivselt tegutsevad inimesed on siinse piirkonna arengu jaoks hindamatu väärtusega. Selleks, et parandada Võrumaa inimeste oodatavat tervena elatud eluaastaid, on vaja pöörata tähelepanu tervislikele eluviisidele ning sellest tulenevalt elukvaliteedi parandamisele, seda nii kogukondade, ettevõtjate kui ka erinevate osapoolte koostöö ja algatuste ning süsteemsete lahenduste kaudu.

Võru maakonnas elatakse tervena oluliselt vähem kui Eestis keskmiselt ning vahe Euroopa keskmisega on veelgi suurem. Võrumaa mehed elavad tervena vaid 46 ja naised 49 eluaastat. Eesti keskmisega võrreldes on see ligi 10 aastat vähem ning Euroopa keskmisega võrreldes meestel 18 aastat ning naistel 16 aastat vähem ning see näitaja ei ole viimase kuue aasta jooksul oluliselt paranenud.

Tervena elada jäänud aastad (vanuses 0 aastat)	2015	2019	Eesti keskmine (2019 a)	Euroopa keskmine (2019)
Naised	50,6	49,0	54,7	65,1
Mehed	46,3	46,1	58,5	64,5

Tabel 3. Oodatav eluiga, tervena elada jäänud aastate näitajad Võru maakonnas. Allikas: Maakonna tervise ja heaolu ülevaade 2018 ja 2022, Eurostat.

SWOT analüüsile tuginedes saab välja tuua, et:

- Võrumaa inimeste vilets tervis avaldab negatiivset mõju nii tööturule kui piirkonna elujõulisusele tervikuna, selle leevendamiseks on vaja pöörata suuremat tähelepanu

liikumisele ning terviseedenduslikele teemadele (sh toitumine, meelemürkide tarbimise vähendamine, vaimne tervis jne) erinevaid vanusegrupe ja sihtrühmi silmas pidades. Tehes seda läbi ettevõtete, kogukondade ja omavalitsuste igapäevase tegevuse ning kujundada Võrumaa elukeskkond tervist väärtustavaks.

- Pensionieelikute ja pensionialise elanikkonna vähene kaasatus (sh ettevõtlus, kogukonnad) vajab täiendavat tähelepanu läbi eneseteostust ja tervislike eluviise toetavate teenuste, tegevusvõimaluste ja - keskkonna kujundamise.

Arenguvajadus 3. ETTEVÕTETE ARENDAMINE JA TASUVAMATE TÖÖKOHTADE LOOMISE TOETAMINE

Tasuvamate töökohtade ja siinsete elanike parema toimetuleku poole pöördumine, mis tõstaks siinsete tööandjate väärtust ning kujundaks piirkonna kuvandit nii ettevõtlus- kui elukeskkonna võtmes. Selle olulisteks eeldusteks on elanikkonna tervise parandamine, samuti erialase haridusega inimeste arvu suurendamine ning sotsiaalvaldkonna probleemide leevendamine. Võtmetähtsusega on ettevõtete elujõulisus, uuenduslikkus ning tootlikkuse kasvu toetamine, mis toob kaasa lisandväärtust loovaid töökohti ning võimaldab leevendada piirkonda kimbutavat suhteliselt madalat keskmist töötasu. Võrumaal on suhtelise vaesuse määr üks suuremaid Eestis ja suur sissetulekute ebavõrdsus. Ka siinjuures ei saa tähelepanuta jätta erialase haridusega inimeste osakaalu vähendamise vajadust, mis aitaks ettevõtjatel töökriisiga toime tulla ning tasuvamaid töökohti kohalike inimestega täita.

Võrumaa Partnerluskogu tegevusrühma iseloomustab majandusüksuste järgi eelkõige kuni 10 töötajaga tööandjate profiil. Osakaaluna kõige enam kuni 10 töötajaga majandusüksuseid asub Rõuge vallas, ent vahed Võru ja Antsla vallaga ei ole kuigi suured. 10-49 töötajaga paistab silma Võru vald, kus sellesse jaotusse liigituvaid majandusüksusi on 31. Kusjuures suurema kui 250 töötajaskonnaga ettevõtteid on vaid üks ja see asub Võru vallas.

Näitaja	Kuni 10 töötajat	10-49 töötajat
Antsla vald	96,4% ehk 380	3,0% ehk 12
Võru vald	96,2% ehk 952	3,1% ehk 31
Rõuge vald	97,4% ehk 557	2,3% ehk 13

Tabel 4. Majandusüksused¹ töötajate arvu järgi tegevuspiirkonnas, Statistikaamet, 2022. a.

Vaadates paralleelselt ettevõtluskeskkonnaga ka Võru tegevusrühma keskmist tulu, siis selgub, et **elanike aasta keskmine tulu on ca 15% madalam kui Eesti keskmine**. Märgata on siiski, et tulu on kasvutrendis, kuid viimastel aastatel aeglasema tempoga Eesti keskmisest.

¹ Majandusüksusteks loetakse ettevõtte, omavalitsus, osaühing, mittetulundusühing, aktsiaselts, sihtasutus.

Näitaja	2015 (tegevus- piirkond)	2015 (Eesti)	2018 (tegevus- piirkond)	2018 (Eesti)	2022 (tegevus- piirkond)	2022 (Eesti)
Keskmine brutotulu	841 €	1013 €	907 €	1146 €	1169 €	1448€

Tabel 5. Keskmine brutotulu võrdluses Eesti keskmisega tegevuspiirkonnas, Statistikaamet, 2022

Märkimisväärseks tööturu mõjutajaks on ülalpeetavate määr, mis on Eesti keskmisega enam-vähem samal tasemel, Rõuge ja Antsla vallas veidi suurem. **Aasta-aastalt ülalpeetavate määr kasvab ja seda kõikides tegevusrühma omavalitsustes.** Murettekitav on ka suhtelise vaesuse määr Võru maakonnas, mis on ligi 10 % suurem kui Eestis keskmiselt.

Näitaja	Tegevus- piirkonnas 2018	Eesti keskmine 2018	Tegevus- piirkonnas 2022	Eesti keskmine 2022
Ülalpeetavate määr (%) tegevuspiirkonnas	53,7 %	56 %	58,8 %	58,2%
Suhtelise vaesuse määr Võru maakonnas (%)	28,1%	21,1%	30,0%	20,6%

Tabel 6. Ülalpeetavate määr tegevuspiirkonnas ja suhtelise vaesuse määr maakonnas. Statistikaameti andmed; Maakonna tervise ja heaolu ülevaade 2018 ja 2022.

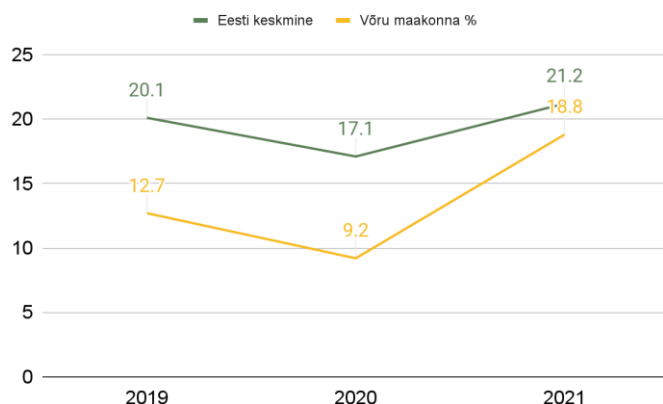
SWOT analüüsile tuginedes saab välja tuua, et:

- Viimaste aastate ebastabiilsus, ebakindlus majanduses (inflatsioon, tooraine ja materjalide kättesaadavuse halvenemine) loob soodsa pinnase ettevõtjate senisest tihedamaks koostööks sh teadusasutustega.
- Aktiivsed, stabiilsed ja suhteliselt väikesed ning kiire kohanemisvõimega ettevõtjad võimaldavad liikuda rohelisema tootmise poole, võttes kasutusele senisest enam taaskasutus- ja keskkonnasäästlikke tehnoloogiaid ning suurendades toodete lisandväärtust.

Arenguvajadus 4. ÜLE-ELUKAARELINE OSALUS

Vanemaealiste osakaal on tõusutrendis, palju inimesi (sh noori) rändab piirkonnast välja. Erinevad ühiskonnagrupid on erinevas info- ja tegutsemisväljas, vanemaealised sageli vähem kaasatud, sotsiaalse üksinduse riskis ning võimalusi võimetekohaseks eneseteostuseks neile pigem napib. Selleks, et märgata rahvastikus senikasutamata ressursse, kujundada keskkond ning sobilikud lahendused rahvastiku trendidega toimetulekuks (sh suurendada noorte seotust piirkonnaga), on vaja nii erinevate osapoolte teadlikkust, koostööd kui ka julgust uuenduste ellukutsumiseks.

Siinsete elanike aktiivsust ning valmisolekut muutusega kohaneda ja end arendada, näitab mh elukestvas õppes osalemise määr (hõlmab nii formaalset kui ka mitteformaalset õppimist) Võru maakonna inimesed osalevad elukestvas õppes järjest aktiivsemalt. 2021.a näitajaga 18,8 paigutatud Võrumaa võrrelduna teiste maakondadega keskmiste sekka (madalaim Raplamaal 14,9% ja kõrgeim Tartumaal 25,6 %)



Märkimisväärsed on siinkohal ka Kantar Emori ja Praxise läbiviidud „Vanemaealiste ja eakate toimetulek uuringu“ (2015) tulemused, mille kohaselt vanemaealised (50-74 aastat) Eestis tervikuna tunnevad end ühiskonna otsuste tegemisest pigem kõrvalejäetuna. Ent on valmis panustama ühiskonda rohkem kui seda täna teeb/teha saab.

46% ei leia, et tema eakaaslasi kaasatakse ühiskonna otsuste tegemisse piisavalt
45% vanemaealistest on valmis senisest rohkem ühiskonda panustama.

SWOT analüüsile tuginedes saab välja tuua, et:

- Kogukonnakeskuste vähene kasutus erinevas vanuses elanikele vajab selgemat arendamist ning keskuste kujundamist eneseteostust toetavate teenuste, tegevusvõimaluste ja -keskkonnaks kogu tegevuspiirkonnas.
- Pensionieelikute ja pensioniealise elanikkonna vähene kaasatus (sh ettevõtlus, kogukonnad) vajab täiendavat tähelepanu läbi eneseteostust ja tervislikke eluviise toetavate teenuste, tegevusvõimaluste ja -keskkonna kujundamise.

Arenguvajadus 5. KESKKONNA - JA KLIIMASÕBRALIKE LAHENDUSTE LAIALDASEM KASUTUSELEVÕTT

Taastuenergia ja keskkonnasäästlikkuse lahendused erinevates sektorites on alakasutatud, ent on selged poliitilised ja laiemad suundumused nende suuremaks kasutuselevõtuks. Sellel on selge mõju ka majandusele ning töökohtade struktuurile. Selleks, et soodustada leidlikke keskkonnasäästlike lahendusviise, taastuv(energia)lahenduste laialdasemat kasutuselevõttu sh ringmajandusega seotud lahendusi, on vaja julgust katsetada, muuta seniseid tootmis/toimimisprotsesse ja tõsta teadlikkust, valmistada töökohtade struktuuri muutusteks ning kohanemiseks ka kohaliku tasandi ettevõtete ja majanduse vaatest.

SWOT analüüsile tuginedes saab välja tuua, et:

- *Andmed piirkonna kohta täna kasutatavate kliimasõbralike lahenduste osas on puudulikud, valdkond vajab selgemaks suunamiseks ja mõjutamiseks täiendavaid uuringuid.*
- *Aktiivsed, stabiilsed ja suhteliselt väikesed ning kiire kohanemisvõimega ettevõtjad võimaldavad liikuda rohelisema tootmise poole, võttes kasutusele senisest enam taaskasutus- ja keskkonnasäästlike tehnoloogiad.*

2. Visioon, strateegilised eesmärgid ja põhimõtted

Käesolev strateegia on ühisstrateegia, mille rakendamine panustab ÜPP-strateegiakava erieesmärgi nr 8 „Edendada tööhõivet, majanduskasvu, soolist võrdõiguslikkust, sealhulgas naiste osalemist põllumajanduses, sotsiaalset kaasatust ja kohalikku arengut maapiirkondades, sealhulgas ringbiomajandust ja säästvat metsamajandust“ saavutamisse ning „Ühtekuuluvuspoliitika fondide rakenduskava perioodiks 2021–2027“ erieesmärgi (k) „inimväärikuse tagamine ning sotsiaalse kaasatuse suurendamine“ saavutamisse.

LEADER sekkumise üldeesmärgina eesootavaks perioodiks on sõnastatud: “maapiirkondade atraktiivse elu- ja ettevõtluskeskkonna ning aktiivsete ja ühtehoidvate kohalike kogukondade terviklik arendamine” ning spetsiifilisteks eesmärkideks on:

- ettevõtluse arendamine, eelkõige uute tasuvate töökohtade ja/või innovaatiliste lahenduste kaudu;
- kohalike kogukondade, elanike ning noorte tulevikuliidrite võimestamine;
- teenuste kättesaadavuse parandamine, sh läbi kogukonnateenuste arendamise;
- keskkonna- ja kliimasõbralike (sh bio- ja ringmajandust propageerivate) lahenduste väljatöötamine ja rakendamine;
- maaelu positiivse kuvandi säilitamine ja propageerimine, sh arukate külade edendamine.

Võrumaa Partnerluskogu arengustrateegia panustab läbi meetmete ja toetatavate tegevuste ning organisatsiooni poolt kavandatavate tugi- ja arendustegevuste kõikidesse loetletud spetsiifilistesse eesmärkidesse.

Visioon

Võrumaa on uudsete lahenduste, ettevõtlike eestvedajate, hoolivate kogukondade ning elujõuliste ettevõtete kestlik kasvulava.

Strateegia fookused on seatud läbi strateegiliste eesmärkide ning need tõstavad keskmesse
ettevõtlikud inimesed, hoolivad kogukonnad ning elu- ja ettevõtluskeskkonna.

Arengustrateegia strateegilised eesmärgid on

1. **Ettevõtlikud eestvedajad**, kes väärtustavad tervislikke eluviise ning läbi võimetekohase eneseteostuse kujundavad piirkonna arengut.
2. **Kohanemisvõimelised ja hoolivad kogukonnad**, mis säilitavad maalist elustiili, panustavad heaolu tagamisse ning loovad osalusvõimalusi kõikidele ühiskonnagruppidele.
3. **Elu- ja ettevõtluskeskkond**, kus rakendatakse targalt ja kestlikult piirkonna omapära ja potentsiaali ning luuakse kohalikke lahendusi ühiskondlikele väljakutsetele.

Eesmärgid toetavad LEADER spetsiifiliste eesmärkide saavutamist. Rõhutatud on kestlikke lahendusi nii elu- kui ettevõtluskeskkonna kujundamisel, mis on läbi keskkonna- ja kliimasõbralike lahenduste ka LEADER spetsiifiline eesmärk. Ettevõtlikud inimesed on oluliseks alustalaks kogukondade arendamisel, ettevõtluse edendamisel ning tasuvate töökohtade loomise oluliseks eelduseks. Tervikuna toetavad strateegilised eesmärgid ääremaalise kestliku elukorralduse positiivse kuvandi loomist ning otsides, leides ja kasutades erinevate osapoolte, kogukondade potentsiaali ja suurendades koostööd, paranevad ka piirkonnas pakutavad teenused.

Strateegia koostamisel ja selle elluviimisel on oluliseks järgmiste põhimõtete järgimine:

- **Uuenduslikkus.** Uute, seni proovimata lahenduste väljatöötamine ja elluviimine on seotud riskivalmidusega ja juurdunud arusaamade, tegutsemisviiside muutmisega. On oluline julgustada tegevuste kaudu õppima, seniseid lahendusi edasi arendama, piirkonna jaoks uusi lahendusi välja töötama ning neid julgelt katsetama. Samuti uurida teaduspõhiseid lähenemisi ning kohandada teiste valdkondade praktikaid.
- **Koostöö.** Strateegia eesmärkide saavutamiseks / piirkonna edendamiseks ja LEADER põhimõtete juurutamiseks on oluline avaliku sektori, kolmanda sektori ja erasektori sisuline ja läbimõeldud avatud koostöö, mis aitab kaasa kestlike lahenduste loomisele ning toob seeläbi kaasa suuremat ja pikemaajalist positiivset mõju piirkonnale.
- **Vana-Võromaa kultuuripärand.** Piirkonna üks väärtustest on Vana-Võromaa rikkalik kultuuripärand (võro keel, tavad, kombed, keskkond), mis annab ainet nii loovate lahenduste ilmestamiseks kui tugevdab paigatunnetust. Tegevuste kavandamisel ja elluviimisel on oluline väärtustada kõrgelt kultuuriruumi elementide põimimist ja toetada seeläbi Vana-Võromaa kultuuripärandi säilimist ning edasikandumist.
- **Koosloome.** Strateegia tegevuste kavandamisel ja elluviimisel on oluline rakendada erinevate osapoolte potentsiaali, et luua mitmekülgsemat arusaama ja uuenduslikkust. Erinevate huvitatud osapoolte avatus, aktiivne tegutsemine on vastastikku võimestav ja loominguline, jõudes jätkusuutlikumate tulemusteni ja kandudes seeläbi kaugemale projekti raames tehtust. Väärtusena kaasneb projektipõhisest tegevusest laiem ühiskondlik mõju ning kasvab sotsiaalne kapital.
- **Kestlikkus.** Kestlikkus seisneb tasakaalu leidmises inimesele minimaalse vajaliku ja ümbritseva keskkonna vaates maksimaalse võimaliku ressursikasutuse vahel. Kestlik ja keskkonda säästev mõtteviis ja tegutsemine puudutab vahetult inimesi, ettevõtteid, kogukondi, elukvaliteeti ja elukeskkonda laiemalt. Tegevuste kavandamisel ja elluviimisel on oluline mõelda säästva arengu eesmärkidele² ja aidata teadlikult kaasa nende saavutamisele.

² Ülemaailmsed säästva arengu eesmärgid <https://www.riigikantselei.ee/valitsuse-too-planeerimine-ja-korraldamine/valitsuse-too-toetamine/saastev-areng>

3. Sekkumise kirjeldus ja meetmete struktuur

Eelpool kirjeldatud eesmärgid ja nende saavutamine sõltub paljudest erinevatest asjaoludest, ühiskondlikest muutustest ja teiste organisatsioonide tegutsemisest Võrumaa Partnerluskogu tegevuspiirkonnas.

Partnerluskogu roll eesmärkide saavutamisel on:

- **algatustesse ning tegevuskeskkonna parandamisse panustamine läbi toetusmeetmete rakendamise** (LEADER ja ESF + meetmete kaudu läbipaistev ja õiglane rahastussüsteem)
- **sihtgrupi võimekuse suurendamine** (teadmised, motivatsioon ehk arenguprogrammid ning teadmistevahetus)
- **sotsiaalse kapitali suurendamine** (võrgustumine, ühendamine, erinevad koosloome formaadid)

Tulenevalt piirkonna peamistest arenguvajadustest ning võttes arvesse eelnevate perioodide kogemusi ja kogutud tagasisidet, on sekkumiste struktuur kujundatud selge ülesehituse ja fookusega, täites strateegia eesmärgid ning panustades LEADER spetsiifiliste ja ESF + määruse poolt seatud eesmärkide täitmisesse.

Strateegiat viiakse ellu viie meetme kaudu, millele lisanduvad Võrumaa Partnerluskogu tugitegevused: 1) kogukonna meede; 2) ettevõtluse meede; 3) ühistegevuse meede; 4) koostöö meede ja 5) sotsiaalse kaasatuse meede, millele lisanduvad Võrumaa Partnerluskogu tugitegevused.

Meetmete kujundamisel ja ellurakendamisel on läbivalt fookus uuenduslikel ja innovaatilistel lahendustel, mis toetavad käesoleva strateegia põhimõtteid (uuenduslikkus, koostöö, kultuuripärand, koosloome ja kestlikkus). Uute lähenemisteni jõudmiseks toetab Võrumaa Partnerluskogu aktiivselt taotlejaid erinevate arendus- ja tugitegevuste kaudu.

3.1. Strateegiakaart

ARENGUVAJADUSED
Ettevõtlikkuse suurendamine
Elanikkonna tervise parandamine
Tasuvamate töökohtade arendamine
Üle-elukaareline osalus
Keskkonna- ja kliimasõbralike lahenduste laialdasem kasutuselevõtt
STRATEEGIA PÕHIMÕTTED

Uuenduslikkus Koostöö Vana-Võrumaa kultuuripärand Koosloome Kestlikkus		
VISION Võrumaa on uudsete lahenduste, ettevõtlike eestvedajate, hoolivate kogukondade ning elujõuliste ettevõtete kestlik kasvulava.		
STRATEEGILISED EESMÄRGID 1. Ettevõtlikud eestvedajad, kes väärtustavad tervislikke eluviise ning läbi võimetekohase eneseteostuse kujundavad piirkonna arengut. 2. Kohanemisvõimelised ja hoolivad kogukonnad, mis säilitavad maalist elulaadi, panustavad heaolu tagamisse ning loovad osalusvõimalusi kõikidele ühiskonnagruppidele. 3. Kestlik elu- ja ettevõtluskeskkond, kus rakendatakse targalt piirkonna omapära ja potentsiaali ning luuakse kohalikke lahendusi ühiskondlikele väljakutsetele.		
MEETMETE STRUKTUUR		
Kogukonna meede (35% LEADER vahenditest) Võimekad, isemajandavad ja partnerlusele orienteeritud kogukonnad	Ettevõtluse meede (40% LEADER vahenditest) Piirkonna majanduselu mitmekülgset ja jätkusuutlikult edendavad ettevõtjad.	Sotsiaalse kaasatuse meede (100% ESF vahenditest) Haavatavate sihtrühmade sotsiaalne kaasatus ning mitmekesised võimalused eneseteostuseks.
Ühistegevuse meede (20% LEADER vahenditest) Koosloomes kujundatud lahendused leevendavad piirkonna väljakutseid ning tõstavad osapoolte võimekust muutustega kohaneda.		
Koostöö meede (5% LEADER vahenditest) Mitmekülgsed õppimis- ja arenguvõimalused uudsete lahenduste, ettevõtlike eestvedajate, hoolivate kogukondade ning elujõuliste ettevõtete arendamiseks.		
Võrumaa Partnerluskogu loob eeldused piirkonna elu- ja ettevõtluskeskkonda edendavate ideede kasvamiseks. Organisatsiooni arendamine ja tugitegevused uuenduslike lahenduste loomiseks piirkonnas		
<ul style="list-style-type: none"> Innovatsiooni soodustavate uuenduslike formaatide, arenguprogrammide väljatöötamine ja elluviimine piirkonnas (inspiratsioonipäevad, pilootprojektid, häkatonid, loometalgud, ideekonkursid, teenusedisain jne) 		

- Projektitaotlejate ja projektide elluvijate tugiprogrammide arendamine, eelduste loomine tegevuste jätkusuutlikkuseks (arukate külade arenguprogramm, omavalitsuste ja ühenduste koosloomeprogramm jm).
- Arendus- ja tugitegevused organisatsiooni erinevate tasandite ja koosluste kompetentside arendamiseks, pädevuste tõstmiseks (juhatus, hindamiskomisjonid, töötajad)

Tabel 7. Strateegiakaart.

3.2. Kogukonna meede

Kogukonna meetme fookuses on kogukondade isemajandamisele, keskkonna- ja kliimasõbralikele lahendustele, tervislike eluviiside edendamisele ning jätkusuutlikkuse ja toimepidevuse tagamisele suunatud investeeringute elluviimine.

Rakendamise vajadus:

- Taaskasutus, keskkonnasäästlike ning taastuenergialahenduste senisest tõhusam loomine ja rakendamine.
- Kogukondade (eelkõige külakogukondade) eesmärgistatud arendustegevused läbi arukate külade kontseptsiooni rakendamise, kogukonnakeskuste isemajandamise ning valmisoleku suurendamise toimetulekuks ja erinevate teenuste pakkumiseks (sh kriisivalmidus; koostöö omavalitsusega jne).
- Kogukonnakeskuste suurem kasutus eneseteostust toetavate tegevuste, kultuurisündmuste ning liikumisharrastuse kättesaadavuse parandamisele, samuti õpihuvi säilitamine ja hoidmine nii toimetuleku, vaimse kui ka füüsilise tervise parandamise eesmärgil.

Eesmärk: Võimekad, isemajandamise võimelised ja partnerlusele orienteeritud kogukonnad

Sihtrühm: Mittetulundusühendused, sihtasutused, kohalikud omavalitsusüksused.

Arukate Külade³ (Smart Villages) kontseptsioon viitab jätkusuutlikele maapiirkondadele ja kogukondadele, kus tegeletakse nii olemasolevate tugevuste ja väärtustega kui arendatakse välja uusi / uuenduslikke ja nutikaid tegevusi, viise ja võimalusi elukeskkonna paremaks muutmiseks, luuakse uusi koostöiseid suhteid ja/või parandatakse olemasolevate kööstöiste suhete kvaliteeti. arukate külade lähenemine eeldab, et luuakse aruka küla strateegia, mille alusel kogukonnaelu edendatakse. Arukate külade strateegia ja tegevus võib ühendada mitut administratiivselt erinevat küla. Käesoleva meetme raames toetatakse aruka küla strateegia koostamist ning selle alusel piloottegevuste elluviimist.

Kogukondadena käsitletakse enamasti territoriaalselt määratletud inimeste kooslusi, keda ühendavad näiteks territoorium, ajalugu (nt külakogukonnad), aga ka avatud kogukondi, kuhu kuuluvad ja tahavad kuuluda inimesed, keda ühendab ühine huvi, ühistegevused, ühesugused väärtused, vajadused. Käesoleva strateegia tähenduses peab kogukonnal olema organisatsiooniline vorm (mittetulundusühendus, sihtasutus) ning selgelt seatud eesmärgiks laiemalt kogukondlike vajaduste, huvide eest seismine.

Kogukonnakeskused on käsitletavad füüsilise ruumina, mille ülalpidamisega ja arendamisega tegelevad kogukonnaliikmed ja mille tegevus on suunatud piirkonna elanikele. Kogukonnakeskus on mõeldud avalikuks kasutuseks, rendile võetud või kuulub mittetulundusühendusele / sihtasutusele.

³ Eesti Maaeluvõrgustik, <https://www.maainfo.ee/index.php?page=3824>

TOETATAVAD TEGEVUSED
<p>LIGIPÄÄSETAVUS, KESKKONNA- JA KLIIMASÕBRALIKUD LAHENDUSED (sh energiapuulgeolek)</p> <ul style="list-style-type: none"> Energiajulgeoleku tagamine läbi taastuvenergia lahenduste (nt päikesepaneelid, akupangad, elektriautode laadimisvõimalused) Ligipääsetavuse ja turvalisuse tõstmisele suunatud investeeringud avalikes ruumides (sh puuetega inimeste ja vanemaealiste vajadusi silmas pidades) Keskkonna- ja kliimasõbralike (sh bio- ja ringmajandust propageerivate, nt toidukapid) lahenduste väljatöötamine ja rakendamine <p>ARUKATE KÜLADE STRATEEGIAD, ISEMAJANDAMISE JA TOIMEPIDEVUSE VÕIMEKUSE ARENDAMINE</p> <ul style="list-style-type: none"> Aruka küla strateegiate koostamine ja sellega seotud investeeringute ja/või (piloot)tegevuste elluviimine Kogukonnakeskuste isemajandamist soodustavad investeeringud Kaugtöö võimaluste edendamine Omavalitsustega koostöös delegeeritud teenuste käivitamiseks vajalikud investeeringud <p>INVESTEERINGUD KOGUKONNASESKUSTESSE, AVALIKESSE RUUMIDESSE</p> <ul style="list-style-type: none"> Kogukondlikuks tegevuseks vajalikud investeeringud (sh valmisoleku tõstmine kriisideks, ootamatusteks, nutikad lahendused õppimisvõimaluste kättesaadavaks tegemiseks) Elanikkonna erinevate vanuse- ja tervisliku seisundiga gruppidele terviseedendust soodustavad investeeringud Vana-võromaa keelelise / kultuurilise omapära säilitamist ja arendamist soodustavad investeeringud Taristu investeeringud (teed, kanalisatsioon, liitumistasud, energia/ amprite ostmise kui vaja jm).
NÕUDED TAOTLEJALE JA TOETUSE SAAJALE
<ul style="list-style-type: none"> Taotleja tegutseb Võrumaa Partnerluskogu tegevuspiirkonnas MTÜ ja SA peavad olema tegutsenud vähemalt 6 kuud Taotleja saab ühes voorus esitada ühte meetmesse ühe taotluse
TOETUSE ANDMISE VIIS JA TAOTLUSTE HINDAMISKRITEERIUMID
<p>Toetuste taotlemiseks avab Võrumaa Partnerluskogu avaliku taotlusvooru, mis viiakse läbi vastavalt hindamiskorrale ja määrukses sätestatule.</p> <p>Meetmespetsiifilised kriteeriumid, sh:</p> <ul style="list-style-type: none"> panus strateegia väljakutsete leevendamisele

<ul style="list-style-type: none"> • mõju meetme eesmärgi ja indikaatorite täitmisele • olulisus tegevuspiirkonna arengus • vastavus strateegias toodud läbivatele põhimõtetele <p>Universaalsed hindamiskriteeriumid, mis kehtivad kõikide meetmete puhul:</p> <ul style="list-style-type: none"> • Projekti ja eelarve põhjendatus • Projekti tulemuslikkus ja jätkusuutlikkus • Taotleja suutlikkus projekti teostamisel
TOETUSE SUURUS JA MÄÄR
Minimaalne summa 5000 eurot (toetuse määr 85%) Maksimaalne summa 60 000 eurot (toetuse määr 85%)

Meetme tulemuslikkuse näitaja	Sihtväärtus	Arenguvajadustele vastavus
Toetatud arukate külade strateegiate arv (ÜPP, R.40)	6 strateegiat	Kestlike lahenduste laialdasem kasutuselevõtt Üle-elukaareline osalus Elanikkonna tervise parandamine
Kogukondades arendatud teenuste arv (sh koostöös KOVide ja teiste partneritega)	10 teenust	
Tervist edendavate investeeringute / rajatud objektide arv	5	
Renoveeritud ja taastatud kogukondlikus kasutuses olevate objektide arv	20	
Keskkonna- või kliimaalane tulemuslikkus investeeringute kaudu maapiirkondades (ÜPP, R.27), toetatud tegevuste, projektide arv	3 projekti	

Kogukonna meede toetab LEADER spetsiifilistest eesmärkidest eelkõige eesmärki **“maaelu positiivse kuvandi säilitamine ja propageerimine, sh arukate külade edendamine”**, toetatud on arukate külade kontseptsiooni kaudu strateegia koostamine ning selle alusel piloottegevuste elluviimine. Samuti toetab meede eesmärki **“kohalike kogukondade, elanike ning noorte tulevikuliidrite võimestamine”** ning **“teenuste kättesaadavuse parandamine, sh läbi kogukonnateenuse arendamise”**. Meetme raames toetatavates tegevustes on oluline rõhk kogukondade elujõulisusel ning toimetulekul ja heaolu parandamisel maapiirkonnas eelkõige läbi investeeringutoetuste, mis võimaldavad luua eeldusi erinevate teenuste pakkumiseks (isemajandamise eesmärgil), tegevuste elluviimiseks ning seeläbi eneseteostus- ja õppimisvõimaluste pakkumiseks erinevatele sihtrühmadele (sh tulevikuliidrid).

3.3. Ettevõtluse meede

Meetme kaudu on eelistatud kestlike lahenduste väljatöötamine ettevõtluse tavapäraste ja ka uute teenuste / toodete arendamisel, kohaliku ettevõtluskeskkonna edendamisel läbi tasuvamate töökohtade loomise ning palga ebavõrdsuse vähendamisel. Üldjuhul on meetmest toetatud investeeringud, erandina on koostöös partneritega lubatud tööturult eemal olevatele sihtrühmadele välja töötada ettevõtte profiiliga sobituvaid sekkumisi (nt leevendamaks tööjõu puudust ning teisalt omades ühiskondlikult olulist mõju vaesusriskis olevate sihtrühmade vähenemisele vmt).

Rakendamise vajadus:

- Tegevuskeskkonna üheks olulisemaks mõjutajaks on kujunemas taastuvenergia ning keskkonnasäästlikkuse ja taaskasutusega seotud lahendused, mis vajavad täiendavaid investeeringuid ning mõtte- ja tegutsemisviiside muutust.
- Võru tegevusrühma elanike aasta keskmine tulu on ca 15% madalam kui Eesti keskmine, mis viitab vajadusele soodustada ja toetada ettevõtete konkurentsivõime tõusu ning tasuvamate töökohtade kujundamist.
- Enim ettevõtteid tegutseb põllumajandussektoris, mis on tööjõumahukas. Teisalt tööjõu leidmisega on olnud ja jääb ka tulevikus olema raskusi.
- Toimivate ettevõtete konkurentsivõime toetamine ning mitmekülgsete kestlike majandusmodelite arendamise toetamine.

Eesmärk: Piirkonna majanduselu mitmekülgset ja jätkusuutlikult edendavad ettevõtjad.

Sihtrühm:

- **Võrumaa Partnerluskogu tegevuspiirkonnas vähemalt 1 aasta tegutsenud mikroettevõtjad, väikeettevõtjad või füüsilisest isikust ettevõtjad:**
 - 1) kes tegutsevad valdkonnas töötlev tööstus või on teenust pakkuvad ettevõtted sh turismi- ja loomemajanduse valdkonnas tegutsevad), mis on suunatud Võrumaa Partnerluskogu tegevuspiirkonna elanikele
 - 2) annavad tööd alla 10 (1-9) inimesele ja kelle aastane käive ja/või aastabilansi kogumaht on kuni 2 miljonit eurot või
 - 3) annavad tööd alla 50 (10-49) inimesele ja kelle aastane käive ja/või aastabilansi kogumaht on kuni 10 miljonit eurot.
- **MTÜd, SA ja ettevõtjad**, kes edendavad turismivaldkonda tegevusrühma piirkonnas.

Loomemajandus on majandusharu, mis käsitleb kultuuri (sealhulgas Vana-Võrumaa kultuuri- ja keelepärand) sisendina, millel on kultuuriline mõõde ning mille kaudu kujundatakse piirkonna mainet.

TOETATAVAD TEGEVUSED

ENERGIAJULGEOLEK JA ETTEVÕTETE TÕHUSUSE TÕSTMINE

- Energiajulgeoleku ja terviklike taastuenergialahenduste väljatöötamine, rakendamine
- Taaskasutuse- ja keskkonnasäästlike, ringmajanduse tehnoloogiate kasutuselevõtt, rakendamine
- Kohaliku ressursi kasutamise soodustamine, lahenduste väljatöötamine (sh mahetootmine)

TOODETE JA TEENUSTE ARENDAMINE

- Toodete või piirkondlike teenuste (kasusaaja peamiselt piirkonna elanik) arendamine (hoonete parendamine ja seadmete ost),
- Turismi elavdamisele suunatud investeeringud, mis on suunatud turistide piirkonda toomisele (sh aktiivne puhkus)
- Kaugtöökohtade infrastruktuuri arendamine piirkonna külastatavuse parandamiseks (seadmed, spetsiifiliselt kaugtöövõimekust piirkonnas tõstvad investeeringud)
- Ettevõtluse edendamine piirkonna maine kujundamise eesmärgil, põhitöökoha kõrvalt äritegevuse edendamine (sh loomemajandus)

HAAVATAVATE SIHTRÜHMADE KAASATUS

- Tööturult eemal olevatele sihtrühmadele ettevõtja profiili ja eripäraga sobituvat sekkumise väljatöötamine ning rakendamine (ettevõtlusõppe, tööampsude, kaugtöö vm uuenduslike viiside kaudu)
- Erinevate vanuse- ja tervisliku seisundiga gruppidele terviseedendust (sh vaimset), paremat toimetulekut ja aktiivset osalemist tööturul toetavad investeeringud (sh töökeskkonna kohandamine, ligipääsetavuse loomine, parandamine)

NÕUDED TAOTLEJALE JA TOETUSE SAAJALE

Projektitoetuse taotlejale esitatavad nõuded:

- Taotleja tegutseb Võrumaa Partnerluskogu tegevuspiirkonnas
- Taotleja reaalne majandustegevus peab olema kestnud vähemalt 1 aasta
- MTÜd ja SAd, kes on tegutsenud turismi - või loomemajanduse edendamise valdkonnas vähemalt 1 aasta

TOETUSE ANDMISE VIIS JA TAOTLUSTE HINDAMISKRITEERIUMID

Toetuste taotlemiseks avab Võrumaa Partnerluskogu avaliku taotlusvooru, mis viiakse läbi vastavalt hindamiskorrale ja määruses sätestatule.

Meetmespetsiifilised kriteeriumid, sh:

- Panus strateegia väljakutsete leevendamisele
- Mõju meetme eesmärgi ja indikaatorite täitmisele
- Mõju ettevõtte arengule
- Vastavus strateegias toodud läbivatele põhimõtetele

Universaalsed hindamiskriteeriumid, mis kehtivad kõikide meetmete puhul:

- Projekti ja eelarve põhjendatus
- Projekti tulemuslikkus ja jätkusuutlikkus
- Taotleja suutlikkus projekti teostamisel

TOETUSE SUURUS JA MÄÄR
Minimaalne summa 10 000 eurot (toetuse määr 60%) Maksimaalne summa 80 000 eurot (toetuse määr 60%)

Meetme tulemuslikkuse näitaja	Sihtväärtus	Arenguvajadustele vastavus
Töökohtade arv, mis on kohandatud ligipääsetavaks	4	Kestlike lahenduste laialdasem kasutuselevõtt Tasuvamate töökohtade arendamine Ettevõtlikkuse suurendamine Üle-elukaareline osalus
Keskkonna- või kliimaalane tulemuslikkus investeeringute kaudu maapiirkondades (R.27)	5	
Töökohtade arv, kus töö on investeeringust tulenevalt muutunud tõhusamaks	15	
Arendatud maapiirkondade ettevõtete, sealhulgas biomajanduse ettevõtete arv (ÜPP, R.39)	20	
Arendatud toodete /teenuste arv	10	

LEADER spetsiifilistest eesmärkidest toetab meede eelkõige **“ettevõtluse arendamine, uute tasuvate töökohtade ja / või innovaatiliste lahenduste kaudu”** ning **“keskkonna- ja kliimasõbralike (sh bio- ja ringmajandust propageerivate) lahenduste väljatöötamine ja rakendamine”**. Meetme toetatavate tegevuste kaudu on fookuses mitmekülgsete majandust elavdavate mudelite rakendamine, samuti loomemajanduse ning kaugtöö investeeringute toetamine. Fookus on piirkonna energiapuudusele ning taastuvenergialahenduste kasutuselevõtul. Tugev ja elujõuline ettevõtluskeskkond, mis on toetatud erinevate investeeringute kaudu, kujundab maaelu positiivset kuvandit ning panustab seeläbi LEADER spetsiifilisse eesmärki **“maaelu positiivse kuvandi säilitamine ja propageerimine”**.

3.4. Ühistegevuse meede

Meetme peamine fookus on arenguvajadustele vastavate tegevuste kavandamisel ja elluviimisel partnerite ja osapoolte omavahelises koostöös tegevuspiirkonna üleselt. Meetmest on rahastatud peamiselt tegevuspõhised ettevõtmised ning investeeringud on võimaldatud juhul, kui need on tegevuste lahutamatuks osaks. Tegevuste mõju antud meetme raames peab olema tegevuspiirkonna ülene.

Rakendamise vajadus:

- Vähenev ja vananev rahvastik, kehvad tervisenäitajad, madal haridustase, suhteliselt suur vaesus ja puuetega inimeste arv on ulatuslikud väljakutsed, mille lahendused peituvad uudsetes ja nutikates lähenemistes ning milleni jõudmine saab teostuda vaid erinevate osapoolte potentsiaali ja võimekust ühendades.
- Ettevõtluskeskkonda tugevdab märkimisväärselt ettevõtjate omavaheline ja erinevaid osapooli (sh teadusasutusi) ühendav koostöö, ent see vajab selget koordineeritust, vajaduste väljaselgitamist ning panustamist koostööharjumuste ning- viiside kujundamisesse.
- Kogukondade võimekus ning elujõulisus on tugevalt seotud eestvedajatega. Oluline on kujundada viisid ja praktikad, mis aitavad eestvedajatel aktiivsena püsida, areneda ning tegutseda järjepidevalt kogukonna **ühendamise** ja võimekuse kasvatamisel.
- Piirkonnaülene ja/või kohalike omavalitsuste ülene piirkondlik koostöö on muutumas järjest olulisemaks erinevate probleemkohtade lahendamisel ning suurema mõju saavutamisel. Koostöine tegevus eeldab olulist ressursi ja panustamist koostöö/võrgustikupõhise tegevuse juhtimisel, eestvedamisel.

Eesmärk: Koosloomes kujundatud lahendused leevendavad piirkonna väljakutseid ning tõstavad osapoolte võimekust muutustega kohaneda.

Sihtrühm: Mittetulundusühendused, sihtasutused, kohalikud omavalitsusüksused.

Ühisprojekt käesoleva meetme tähenduses on projekt, mida ühiselt taotleavad ja saavad ellu viia mittetulundusühendus, sihtasutus ja / või kohalik omavalitsus piirkonnaülese tegevuse teostamiseks.

Toetatavad tegevused
<p>Koostöövormide ja -algatuste ellukutsumine, võrgustikupõhine arendustegevus erinevate valdkondade arenguhüppeks ja edendamiseks.</p> <p>Elanikkonna suund:</p> <ul style="list-style-type: none"> • Elanikkonna oskuste ja teadmiste vastavusse viimine muutunud oludega kohanemiseks (nt digioskused, keskkonnasõbralike lahenduste kasutuselevõtt, kriisideks valmistumine jne) • Tegevused, mis julgustavad, kutsuvad üles ja toetavad erialase hariduse omandamist • Elukaare ulatuses inimeste tervislikke eluviise, terviseedendust ning eneseteostusvõimalusi toetavad tegevused <p>Kogukondade suund:</p> <ul style="list-style-type: none"> • Kogukonnakeskuste isemajandamisvõimekuse suurendamine, seda toetavad tegevused. • Kogukonnakeskuste aktiivne ning regulaarne toimepidevuse tagamine erinevas vanuses elanikele eneseteostust toetavate teenuste, tegevusvõimaluste kaudu • Arenguvõimaluste loomine kogukondade eestvedajatele ning uute eestvedajate kasvatamisel, kujundamisel • Tegevused, mis tõstavad valmisolekut teenuste koosloomeks ja delegeerimiseks kogukondade, omavalitsuste (ettevõtjate) vahel

Ettevõtluse suund:

- Loomemajanduse edendamine piirkonna maine ja ettevõtlikkuse suurendamise eesmärgil
- Ettevõtlikkust soodustava keskkonna arendamine (sh erialaste oskuste arendamine)
- Ettevõtete väärtusahelapõhise koostöö soodustamine ja edendamine
- Ettevõtjate senisest tihedam koostöö teadusasutustega

NÕUDED TAOTLEJALE JA TOETUSE SAAJALE

Mittetulundusühendus, sihtasutus, kohalik omavalitsus

TOETUSE ANDMISE VIIS JA TAOTLUSTE HINDAMISKRITEERIUMID

Toetuste taotlemiseks avab Võrumaa Partnerluskogu avaliku taotlusvooru, mis viiakse läbi vastavalt hindamiskorrale ja määruses sätestatule.

Meetmespetsiifilised kriteeriumid, sh:

- Panus strateegia arenguvajaduste leevendamisele
- Mõju meetme eesmärgi ja indikaatorite täitmisele
- Olulisus tegevuspiirkonna arengus
- Vastavus strateegias toodud läbivatele põhimõtetele
- Koostööpartnerite rollide koostööst sündiva lisandväärtuse põhjendatus

Universaalsed hindamiskriteeriumid, mis kehtivad kõikide meetmete puhul läbivalt:

- Projekti ja eelarve põhjendatus
- Projekti tulemuslikkus ja jätkusuutlikkus
- Taotleja suutlikkus projekti teostamisel

TOETUSE SUURUS JA MÄÄR

Minimaalne summa 5000 eurot (toetuse määr 85%)
Maksimaalne summa 30 000 eurot (toetuse määr 85%)

Meetme tulemuslikkuse näitaja	Sihtväärtus	Arenguvajadustele vastavus
Elluviidud projektide arv	12	Ettevõtlikkuse suurendamine Üle-elukaareline osalus Elanikkonna tervise parandamine Tasuvamate töökohtade
Arengu- ja koolitusprogrammides osalejate rahulolu	Keskmine hinnang viiepalliskaalal vähemalt 3,8	
Tegevustesse kaasatud osalejate arv	500	

Sotsiaalse kaasatuse edendamine: toetatud sotsiaalse kaasamise projektidega hõlmatud isikute arv (ÜPP, R42)	100	arendamine Keskkonnasäästlike lahenduste laialdasem kasutuselevõtt
Toimivate partnerlussuhete arv peale projekti lõppu	5	

LEADER spetsiifilistest eesmärkidest panustab käesolev meede kõikidesse eesmärkidesse läbi laiemale elanikkonnale suunatud, kogukondade elavdamisele ja võimestamisele ning ettevõtluskeskkonna arendamisele mõeldud tegevuste toetamise. Ühistegevuse meetmest toetatavate tegevuste mõjul tugevneb piirkondlik koostöö ning tegevused omavad laiemat mõju oluliste väljakutsete lahendamiseks.

3.5. Koostöö meede

Meetme peamine fookus on Võrumaa Partnerluskogu kui arendusorganisatsiooni tegevuse ja projektide kaudu käesoleva strateegia elluviimise toetamine. Meetmest on rahastatud peamiselt tegevuspõhised ettevõtmised ning tegevuste mõju antud meetme raames peab olema tegevuspiirkonna ülene.

Rakendamise vajadus:

- Käesolev strateegiaperiood tõstatab teemad, millega tegevuspiirkonnas ja Võrumaa Partnerluskogul kui organisatsioonil on varasemast perioodist vähene kokkupuude, nagu kliimasõbralikud lahendused ja ringmajanduse teemad, arukate külade kontseptsiooni rakendamine ning haavatavate sihtrühmade kaasamispraktikad.
- Meetme raames elluviidavad tegevused võimaldavad toetada tegevuspiirkonnas tegutsevaid organisatsioone ja ettevõtjaid tegevuspiirkonna väljakutsetele lahenduste leidmisel ja tegevuste kavandamisel ning elluviimisel läbi parimate praktikate vahendamise ja õppimise teistelt nii rahvusvahelistelt kui siseriiklikelt partneritelt.
- Uuenduslikud ideed vajavad kasvuks soodsat keskkonda ning toetavaid arenguprogramme, kus fookus on ideede arendamisel, osapoolte teadlikul kaasamisel ning koostööl. See on teravalt tõstatanud vajaduse kutsuda ellu Võrumaa Partnerluskogu poolt erinevaid koostööd ja innovatiivsete lahendustele orienteeritud formaate kogukondadele, organisatsioonidele, ettevõtetele.

Eesmärk: Mitmekülgsed õppimis- ja arenguvõimalused uudsete lahenduste, ettevõtlike eestvedajate, hoolivate kogukondade ning elujõuliste ettevõtete arendamiseks.

Sihtrühm: MTÜ Võrumaa Partnerluskogu, kohalik LEADER tegevusrühm.

Koostööprojekti ettevalmistamises ja elluviimises osaleb kohalik tegevusrühm koos teise kohaliku tegevusrühmaga (ehk LEADER tegevusrühmad omavahel). Koostööprojekti võib olla kaasatud muu avaliku ja erasektori partnerlusel põhinev ühendus, kelle põhikirjaline eesmärk on suunatud maaelu arendamisele ja kes on oma tegevuspiirkonna kohta välja töötanud strateegia.

Toetatavad tegevused
<ul style="list-style-type: none"> • Arendustegevuste kavandamine ja elluviimine sh keskkonna- ja ringmajanduse, maaelu positiivse kuvandi, maine kujundamine (sh kollaste raamide teema arendamine), haavatavate sihtrühmade kaasamise ning arukate külade kontseptsiooniga seotud teemadel • Uuenduslike formaatide, arenguprogrammide väljatöötamine ja rakendamine (sh potentsiaalsete) projektide elluvijate toetamiseks • Rahvusvaheliste ja siseriiklike parimate praktikatega tutvumine ning üksteiselt õppimise soodustamine • Siseriiklike ja välispartneritega koostöö kaudu sekkumiste ja tegevuste elluviimine käesoleva strateegia arenguvajadustega tegelemiseks
NÕUDED TAOTLEJALE JA TOETUSE SAAJALE
<p>Käesolevast meetmest saab taotleda vaid Võrumaa Partnerluskogu koostöös teise kohaliku tegevusrühmaga ja / või kaasatud avaliku ja erasektori partnerlusel põhinev ühendus, kelle põhikirjaline eesmärk on suunatud maaelu arendamisele ja kes on oma tegevuspiirkonna kohta välja töötanud strateegia.</p>
TOETUSE ANDMISE VIIS
<p>Võrumaa Partnerluskogu üldkogu otsusega viiakse koostööprojektid ellu.</p>
TOETUSE SUURUS JA MÄÄR
<p>Koostööprojekti ettevalmistav projekt on 100% toetuse määraga, muud siseriiklikud ja piiriülesed koostööprojektid on toetuse määraga 90%. Maksimaalne toetussumma Võrumaa Partnerluskogu projektidele 60 000 eurot.</p>

Meetme tulemuslikkuse näitaja	Sihtväärtus	Arenguvajadustele vastavus
Elluviidud projektide arv	4	<p>Ettevõtlikkuse suurendamine</p> <p>Üle-elukaareline osalus</p>

Tegevustesse kaasatud osalejate arv	300	Elanikkonna tervise parandamine Tasuvamate töökohtade arendamine Keskkonnasäästlike lahenduste laialdasem kasutuselevõtt
Toimivate uute partnerlussuhete arv peale projekti lõppu	3	

LEADER spetsiifilistest eesmärkidest panustab käesolev meede kõikidesse eesmärkidesse, tegevusgruppide üleselt, koondades ning kasutades teiste tegevusgruppide parimaid praktikaid, elluviidud projektide kogemusi (nii siseriiklike kui rahvusvahelisi) õppimisressursina ning töötades välja strateegia elluviimist toetavaid tegevusi, lähenemisi. Meetme raames tehtavate projektide tulemusel tugevneb koostöö LEADER tegevusrühmade vahel.

3.6. Sotsiaalse kaasatuse meede

Meetme kaudu on seatud eesmärgiks haavatavate sihtrühmade kaasatus ning mitmekesised võimalused eneseteostuseks. Oluline on leida uuenduslikke lahendusi, suunata erinevaid osapooli katsetama ja ellu viima tegevusi vähemosalevate sihtrühmade kaasatuse suurendamiseks. Meetme tegevused on suunatud eelkõige haavatavatele sihtrühmadele ja / või nendega tegelevatele osapooltele.

Rakendamise vajadus:

- Vananev ja vähenev rahvastik, suur puuetega inimeste osakaal ning märkimisväärne vaesusrisk, millele lisanduv hajaasustusest tingitud eraldatus loob väljakutseid haavatava sihtrühma aktiivsena hoidmisel ühiskonnas tervikuna.
- Kogukondade, ühenduste ja omavalitsuste poolt ellu kutsutud väiksemamahulised piloteeriva iseloomuga uuenduslikud lahendused võimaldavad leida siinsele piirkonnale sobituvaid lahendusi haavatava sihtrühma ulatuslikumaks kaasamiseks ja neile eneseteostusvõimaluste loomiseks.
- Läbi sotsiaalsete ettevõtete tegevuse soodustamise on võimalik piirkonna majandusmudeleid mitmekesistada ning võimendada ettevõtjate panust piirkonna haavatavate sihtrühmade heaolusse panustamisel (võimalik perspektiivne suund näiteks noorte kaasamisel, tegevuste ellukutsumisel läbi ettevõtluse perspektiivi).

Eesmärk: Haavatavate sihtrühmade sotsiaalne kaasatus ja inimväärikus ning mitmekesised võimalused eneseteostuseks.

Sihtrühm:

- Haavatavate (või haavatavuse riskis olev) sihtrühm vanuses 16+, kes ei osale üldjuhul aktiivselt tööelus ega õpingutes ning on ühiskondlikult väheaktiivsed.
- Vanemaealiste sihtgrupp vanuses 55+, kes vajab nii sotsiaalset kui emotsionaalset tuge ning eakohaseid võimalusi eneseteostuseks.
- Eelpool nimetatud sihtrühmadega töötavad, tegevusi kavandavad osapooled.

Mini-projektid on Võrumaa Partnerluskogu põhitaotluse osad, mida viivad ellu erinevad kaasatud partnerid Võrumaal. Partnerid viivad ellu projektitegevusi, mis on suunatud tegevuspiirkonna inimestele. Mini-projektide partnereid ja nende tegevust koordineerib Võrumaa Partnerluskogu.

TOETATAVAD TEGEVUSED
<ul style="list-style-type: none"> • Ühiskondliku aktiivsuse tõstmine, iseseisvust ja toimetulekut toetavad tegevused • Tugitegevuste ja uuenduslike lahenduste väljatöötamine ning piloteerimine (grupiviisilised, individuaalsed, tehnoloogilised) haavatavate sihtrühma tingimuste parandamiseks ühiskondlikus elus, sh hariduses, tööturul (sh sotsiaalsete ettevõtete tegevus) • Oskuste arengu ja võimete toetamine (sh vanemaealiste digioskused, kognitiivsete võimete säilitamine jne) • Kogukondade valmisoleku, oskuste ja teadmiste kasvatamine haavatavate sihtrühmadega teadlikult tegelemiseks • Vabatahtlike võrgustike laiendamine (sh noored 16 + jmt) haavatavatele sihtrühmadele tegevuskeskkonna loomisel, haavatavate sihtrühma kaasamine vabatahtlikku töösse • Seenioritöö tegijate ettevalmistus ja võrgustikutöö (digimentorlus, vanemaealiste mälu treening, terviseedendus, liikumisharjumused jne) • Ühised arendustegevused, koolitused, arenguprogrammid haavatavate sihtrühmadega töötavatele inimestele • Innovatsioonialgatuste toetamine läbi uuenduslike meetodite nagu ideekonkursid-laagrid, kiirendid, <i>hub</i>'id, <i>living-lab</i>'id, häkatonid jm formaadid - haavatavate sihtgruppidega töötavate inimeste kompetentside arendamiseks
NÕUDED TAOTLEJALE JA TOETUSE SAAJALE
<p>Mittetulundusühendused, sihtasutused, kohalikud omavalitsusüksused, sotsiaalsed ettevõtted, kohalik LEADER tegevusrühm.</p> <p>Projektitoetuse taotlejale esitatavad nõuded:</p> <ul style="list-style-type: none"> • Taotleja tegutseb Võrumaa Partnerluskogu tegevusrühmas; • Taotleja reaalne majandustegevus peab olema kestnud vähemalt 1 aasta (ettevõtja puhul) MTÜ ja SA peavad olema tegutsenud vähemalt 6 kuud.
TOETUSE ANDMISE VIIS JA TAOTLUSTE HINDAMISKRITEERIUMID

Mini-projektide väljavalimiseks korraldab Võrumaa Partnerluskogu avaliku konkursi, mille tingimused sätestatakse juhatusse otsusega. Toetuse saajad selgitatakse välja hindamiskomisjoni töö tulemusena.

Meetmespetsiifilised kriteeriumid, sh:

- Projekti vastavus strateegia arenguvajadustele
- Projekti mõju meetme eesmärgi täitmisele
- Projekti olulisus tegevuspiirkonna arengus
- Projekti vastavus strateegias toodud läbivatele põhimõtetele

Universaalsed hindamiskriteeriumid, mis kehtivad kõikide meetmete puhul:

- Projekti ja eelarve põhjendatus
- Projekti tulemuslikkus ja jätkusuutlikkus
- Taotleja suutlikkus projekti teostamisel

TOETUSE SUURUS JA MÄÄR

Vastavalt määruses kehtestatud ühikuhinnale, toetuse määr 100%.

Meetme tulemuslikkuse näitaja	Sihtväärtus	Arenguvajadustele vastavus
Projektitegevustes osalevate ja kasusaajate arv	500 sh 200 meest	Ettevõtlikkuse suurendamine
Uute tegevussuundade lisandumine töös haavatavate sihtrühmadega organisatsioonide igapäevatoos	5	Üle-elukaareline osalus
Elluviidud mini-projektide arv tegevusrühmas	50	Elanikkonna tervise parandamine

Sotsiaalse kaasatuse meede toetab määruses kirjeldatud eesmärki, milleks on "inimväärikuse tagamine ning sotsiaalse kaasatuse suurendamine". Tegevusrühma projekt panustab järgmistesse näitajatesse:

- 1) Võrdsed võimalused, mille näitaja on hoolivuse ja koostöömeelsuse mõõdik
- 2) Ligipääsetavus, mille näitaja on ligipääsetavuse näitaja

4. MTÜ Võrumaa Partnerluskogu strateegia elluviijana

4.1. Organisatsiooni juhtimine ja töökorraldus

MTÜ Võrumaa Partnerluskogu on avatud ning avalikes huvides tegutsev juriidiliste isikute vabatahtlik ühendus, mille põhieesmärgiks on kohaliku initsiatiivi ning kohaliku elu

arendamine, tegevuspiirkonna integreeritud strateegia koostamine, elluviimine ja arendamine, tuginedes kolme sektori partnerlusele.

MTÜ Võrumaa Partnerluskogu loob läbi projektipõhise tegevuse toetamise uusi ning edasiviivaid võimalusi maapiirkonna arenguks tegevuspiirkonnas toetuste eraldamise ja uute algatuste ellukutsumise kaudu.

Võrumaa Partnerluskogu kõrgeimaks juhtimisorganiks on **üldkoosolek**, mille pädevusse kuulub ühingu põhikirja ja eesmärgi muutmine, strateegia, tegevuskava ja eelarve vastuvõtmine ning muutmine. Samuti kinnitab üldkoosolek juhatuse liikmete arvu ja selle liikmed. Üldkoosoleku pädevuses on ka kõik teised seadusest tulenevad õigused. Üldkoosoleku moodustavad Võrumaa Partnerluskogu liikmed. Kontrollorganiks on kolmeliikmeline revisjonikomisjon, mille koosseisu kuuluvad kõigi kolme sektori esindajad.

13. septembri 2022 seisuga on Võrumaa Partnerluskogul kokku 51 liiget, neist 3 avaliku sektori esindajat, 19 ettevõtjat ning 29 kolmanda sektori organisatsiooni.

Organisatsiooni tegevust juhib **üheksaliikmeline juhatus**, kuhu kuuluvad igast omavalitsusest omavalitsuse, kolmanda sektori ja ettevõtjate esindajad. Juhatuse pädevusse kuulub ühingu tegevuse korraldamine, liikmete vastuvõtmine ja väljaarvamine, strateegia ja tegevuskava koostamise korraldamine, raamatupidamise korraldamine ning aastaaruande esitamine üldkoosolekule. Juhatus vastutab ka põhivara soetamise ja laenude võtmise eest. Juhatuse otsusega võetakse tööle töötajad ning määratakse neile tasu. Juhatuse pädevusse kuulub ühtlasi tegevusgrupi toetuse ja projektitoetustega seotud otsuste langetamine ning komisjonide moodustamine. Juhatus moodustab ka projektide valikut tegeva hindamiskomisjoni ja töötab välja projektide valiku põhimõtted.

Võrumaa Partnerluskogul on **kolm hindamiskomisjoni**:

- 1) kogukonna ja koostöö meetme komisjon,
- 2) ettevõtluse meetme komisjon ja
- 3) sotsiaalse kaasatuse meetme komisjon, mis on kolme- kuni viieliikmelised.

Komisjoni koosseisud kinnitatakse kolmeks aastaks. Iga komisjoni puhul määratakse kaks hindamiskomisjonide asendusliiget. Projektitaotluste tehnilise hindamise korraldab büroo, vaadates läbi taotlused ning tehes järelepärimisi puudulike dokumentide või muu osas.

Taotluste hindamise aluseks on hindamiskriteeriumid, mis tulenevad konkreetse strateegilise suuna eesmärkidest ning hindavad suures osas taotluste sisulist panust.

Võrumaa Partnerluskogu on nii sisuliselt kui finantsiliselt hästi toimiv organisatsioon. Varasemate perioodide strateegiate elluviimine on õnnestunud ootuspäraselt.

Finantsjuhtimise vaatest on senini kõik tegevuskulud kaetud LEADER meetmest (sh projektipõhised tegevused, mida Võrumaa Partnerluskogu ise ellu viib), mille aastane eelarve kinnitatakse rakenduskavaga ja vastavalt vajadusele muudetakse. Eelarvet jälgitakse rangelt tagamaks finantsjätkusuutlikkus. Arvestades maksetaotluste menetlusaegu PRIA-s, esitatakse igakuuliselt PRIA-le maksetaotlus. Kulude regulaarne deklareerimine tagab pideva raha laekumise, mille tulemusena ei teki olukorda, et tegevuskulude katmiseks puuduvad rahalised vahendid. Võrumaa Partnerluskogu projektide elluviimisel jälgitakse samu põhimõtteid, esitades PRIA-le regulaarselt projektikulude maksetaotlused. Projektide omafinantseeringute ja kulude, mis ei ole LEADER meetmest abikõlblikud, kaetakse

omavahendite (liikmemaksude) eelarvest. Liikmemaksude suurus on kinnitatud MTÜ üldkoosolekul. Vaadates 2019., 2020. ja 2021. aastate võrdlust ei ole märkimisväärset erinevust liikmemaksude laekumises olnud. See tähendab seda, et liikmeskond on suhteliselt stabiilne, on toimunud väheseid väljaarvamisi ja uute liikmete lisandumist.

Tegevmeeskonda kuulub koosseisuliselt tegevjuht, projektijuht ja arenguekspert.

Tegevmeeskonna tööd juhib Võrumaa Partnerluskogu **tegevjuht**, kelle ülesanneteks on organisatsiooni strateegia elluviimine, piirkonnale suunatud arendustegevuste juhtimine, tegevusplaani ja eelarve koostamine ning nende elluviimise jälgimine, kommunikatsiooni korraldamine, koostöö korraldamine ja Võrumaa Partnerluskogu tegevuse seire korraldamine. Samuti on tema ülesandeks meetmete nõustamine ja arendusprojektide juhtimine.

Projektijuht tegeleb arengustrateegia elluviimisega seotud dokumentatsiooni korrashoiu, strateegia statistika ja seireandmete kogumise, sündmuste korraldamisega. Samuti veebilehe päevakohasuse jälgimise ja pideva uuendamisega, projektide elluviimise kajastamine organisatsioonisiselt ja väljapoole, strateegia elluviimist ja piirkonna elavdamistegevusi kajastava infomaterjali järjepideva koostamise ning väljaandmisega. Lisaks ka taotlejate projektide menetlemisega seotud aruandluse ja taotlusvoorudega (sh projektitaotluste tehniline kontroll ja hindamiskomisjoni töö koordineerimine).

Arenguekspert tegeleb esmajoones organisatsiooni arendustegevuste kavandamise ja disainimise ning läbiviimise korraldamisega. Arengueksperti vastutada on koosloome ja arenguprogrammide formaatide väljatöötamine ning läbiviimine käesoleva strateegia eesmärges silmas pidades.

Võimalusel ja vajadusel võetakse strateegia rakendamise perioodil juurde täiendavaid töötajaid töölepingu või töövõtulepingu alusel.

Raamatupidamine on korraldatud sisseostetava teenuse kaudu.

4.2. Organisatsiooni roll strateegia elluviimisel

Võrumaa Partnerluskogu roll strateegia elluviimisel on meetmete rakendamine (ehk investearu - ja tegevuste elluviimiseks toetuste menetlemine) ning tugi- ja arendustegevused, mille kaudu toetatakse jätkusuutlike ning laiemalt mõjuga projektide ettevalmistamist ja elluviimist.

Tugi- ja arendustegevused on jaotatud neljaks peamiseks tegevussuunaks:

- 1) Koosloome formaatide väljatöötamine
- 2) Arenguprogrammide väljatöötamine ja käivitamine
- 3) Organisatsiooni juhatuse, töötajate ning hindamiskomisjoni pädevuste arendamine
- 4) Koostöö tegemine praktikate vahetamiseks ning mõju suurendamiseks

Järgnevalt on kirjeldatud tegevussuundi ja nende raames kavandatavaid tegevusi.

4.2.1. Meetmete rakendamine

Võrumaa Partnerluskogu korraldab taotlusvoore lähtuvalt rakenduskavas kehtestatud. Üldjuhul toimub aastas üks kuni kaks taotlusvooru, sõltuvalt eelarve vahenditest (sh projektide jääkidest ülejäävate vahendite mahust).

Esitatud projekte menetleb Võrumaa Partnerluskogu tegevbüroo ning hindab selleks moodustatud hindamiskomisjon. Komisjonid moodustatakse valdkonna sõltumatutest ekspertidest, kellel on projektide koostamise ja / või hindamise varasem kogemus. Oluline on leida eksperte, kes on taotlejate ja piirkonna suhtes neutraalsed, mistõttu kaasatakse eksperte ka väljastpoolt piirkonda.

Taotluse prioriteetsust hindab vähemalt kolme- kuni viieliikmeline hindamiskomisjon, mille koosseisu on kinnitanud MTÜ Võrumaa Partnerluskogu juhatus. Hindamiskomisjon kasutab taotluste prioriteetsuse määramisel väljatöötatud hindamismetoodikat. Taotluste hindamise aluseks on hindamiskriteeriumid, mille detailid täpsustatakse strateegia rakenduskava tasandil hindamiskorras. Hindamiskriteeriumid tulenevad konkreetse meetme eesmärkidest ning hindavad suures osas taotluste sisulist panust.

Hindamine toimub kolmes etapis:

- 1) hindamiskomisjoni liikme individuaalne töö projektitaotlustega;
- 2) Projektitaotlustes kirjeldatud objektide paikvaatlused hindamiskomisjoni poolt ja/või kohtumised projektitaotluse esitaja(te)ga;
- 3) Hindamiskomisjoni koosolek, kus projektitaotluste kohta moodustuvad lõplikud hinnangud, koostatakse paremusjärjestus ning vormistatakse ettepanek Võrumaa Partnerluskogu juhatusele paremusjärjestuse kinnitamiseks.

Projektitaotluste hindamiskord vormistatakse eraldi dokumendina. Hindamiskriteeriumite täpsem sisu koos hindamisskaalaga kirjeldatakse hindamiskorras.

4.2.2. Koosloome formaatide väljatöötamine ja elluviimine

Uuenduslikud ideed ja innovaatilised lähenemised ei teki iseenesest. Selleks on vaja teadvustatud vajadust, valmisolekut ja tõuget probleeme teisiti lahendada, samuti inspiratsiooni ja koosloomelist keskkonda, mis uuenduslike ideede tekkimist toetaksid.

Koosloomeliste programmide väljatöötamine projektide eestvedajate toetamiseks võimaldab parandada projektide kvaliteeti ning suurendab oluliselt tõenäosust jätkusuutlikumaks tegevuseks ka pärast projektide lõppemist. Samuti suunavad seesugused programmid taotlejaid laiendama projektimeeskondi, nii on võimalik vähendada eestvedajate läbipõlemist ning teisalt viia koostöö tegemine uuele tasemele.

Eestis ning Võrumaal on tänaseks katsetatud ning välja töötatud mitmeid erinevaid koosloomelisi formaate ja metoodikaid (*Vunki Mano* loometalgud, häkatonid, ideekonkursid), mille rakendamine käesoleva strateegia raames on asjakohane ja põhjendatud.

Taolised formaadid võimaldavad:

- kindla ja toimiva metoodika alusel tuua kokku erinevaid osapooli, luua uusi suhteid ning usaldust osapoolte vahel,
- kaasata valdkondlike eksperte juba probleemide sõnastamise ja ideede kujundamise

- etapis,
- kujundada leidlikke ning jätkusuutlikke ideid, mille arendamisel on erinevate osapoolte arvamusega arvestatud,
- ideede elluviimiseks (sh piloteerimiseks) liikuda edasi projektide taotlemise etappi.

Koosloome formaate on kavas rakendada kõikide meetmete puhul, kus koostöö ning arendustegevuste komponent on enim esindatud.

4.2.3. Arenguprogrammide väljatöötamine ja käivitamine

Käesoleva strateegia perioodi raames on kavas viia ellu arenguprogramme erinevatel teemadel. Nendeks on arukate külade kontseptsiooni kohandamine, omavalitsuste ja ühenduste koosloome soodustamine ning ettevõtluskeskkonna arendamine teadusasutustega koostöös. Tegemist on teemadega, mis vajavad täiendavat tuge ning mõtestamist, samuti erinevate praktikatega tutvumist väljaspool tegevusrühma, väljaspool Eestit. Arenguprogrammid kutsutakse ellu eesmärgiga “nügida” nimetatud valdkondade arengut tegevuspiirkonnas.

Arenguprogrammid sisaldavad koolitusi, õpisündmusi, mentorlust, õppereise. Läbi erinevate toetavate tegevuste süveneb programmis osalejate teadlikkus käsitletavast teemast, tekib enesekindlus ning luuakse olulisi eeldusi nii arukate külade strateegiate loomiseks, elluviimiseks kui ka omavalitsuste ja ühenduste koostöö uuele tasemele viimiseks ning ettevõtete arendamiseks.

Kavas on välja töötada vähemalt kolm arenguprogrammi (võimalik, et programmiperioodi jooksul tekib täiendavaid vajadusi veel juurde):

- 1) **Arukate külade arenguprogramm**, mis on suunatud Võrumaa Partnerluskogu tegevuspiirkonna külakogukondadele, fookusega töötada välja aruka küla strateegia ning leida võimalused selle elluviimiseks.
- 2) **Omavalitsuste ja ühenduste koosloomeprogramm**, mis on suunatud omavalitsustele ja ühendustele, kes on huvitatud ja valmis omavahelises koostöös ja koosloomeliselt liikuma edasi teenuste delegeerimiseni. Programmi fookus on välja töötada ühiselt erinevaid lahendusi, kasvatada teadlikkust ja usaldust teenuste delegeerimiseks / üleandmiseks nii omavalitsuste kui ühenduste osalusel.
- 3) **Ettevõtjate koostööprogramm**, mis on suunatud ettevõtluskeskkonna arendamisele ning mis pöörab suuremat tähelepanu koostööle teadusasutustega.

Arenguprogramme töötatakse välja koostöös erinevate partneritega, vajadusel ja võimalusel kaasates vahendeid ka teistest fondidest.

4.2.4. Organisatsiooni juhatuse, töötajate ning hindamiskomisjoni pädevuste arendamine

Tagamaks pidev organisatsiooni professionaalne toimimine ning strateegia elluviimine kavandatud kujul, on läbi strateegia perioodi oluline hoida fookuses nii töötajate, juhatuse liikmete kui hindamiskomisjonide liikmete eneseareng ning teadmiste ja oskuste ajakohasus.

Selleks Võrumaa Partnerluskogu:

- 1) juhatuse- ja hindamiskomisjonide liikmete vahetumisel viib uued liikmed kurssi vajaliku infoga, tagades büroo poolt tugimaterjalid ning viies läbi sisseelamisvestluse.
- 2) suuremate muutuste korral (nt strateegia muudatused, määruse muudatused vm) korraldab infotunde (sh virtuaalselt) ja koolitusi, tagamaks kõikide juhatuse ja hindamiskomisjonide liikmete teadmiste ajakohasus.
- 3) korraldab iga-aastaselt juhatusele toetavaid koolitusi, õppevisiite, teema täpsustub vastavalt vajadustele.
- 4) ajakohastab pidevalt bürootöötajate infotehnoloogilisi ning tööalaseid pädevusi, leides selleks sobivaima viisi (konsultatsioon, koolitus, mentorlus, kootsing vm).

4.2.5. Piirkonnaülene, siseriiklik ja rahvusvaheline koostöö

Võrumaa Partnerluskogu üheks viisiks käesoleva strateegia eesmärgi saavutamiseks on rahvusvaheline ja siseriiklik koostöö erinevate organisatsioonidega. Selleks kujundab Võrumaa Partnerluskogu teadlikult koostöösuhteid erinevatel tasanditel nii praktikate vahetamiseks kui konkreetsete projektide elluviimiseks.

Strateegia elluviimiseks ning seatud eesmärkide saavutamiseks tihendatakse suhteid nii olemasolevate koostööpartneritega kui otsitakse ka uusi kontakte ja võimalusi, mis aitavad tuua tegevusrühma uusi teadmisi, oskusi ning loovad lisandväärtust strateegia elluviimise vaatest. Koostöövõimalusi arendatakse järgmiste organisatsioonidega: haridus- ja teadusasutused, piiriülesed LEADER tegevusgrupid, siseriiklikud LEADER tegevusgrupid ja maakondlikud arengu- ja katusorganisatsioonid.

Haridus- ja teadusasutused

Nii sise- kui välisriikide haridus- ja teadusasutustega koostöö võimaldab aktiivselt osaleda erinevates arenguprojektides, mis toob piirkonda väärtuslikku teadmist, kujundab Võrumaa Partnerluskogu kui arenguorganisatsiooni ning tõhustab organisatsiooni ühiskondlikku mõju läbi paremini läbi mõeldud ja kujundatud tegevuste ning protsesside.

Peamised fookusvaldkonnad välispartnerite ning teadusasutusega on:

- Võrumaa Partnerluskogu kui arenguorganisatsiooni arendamiseks tugiteenuste ja arenguprogrammide väljatöötamise,
- uute lähenemiste piloteerimise, mis toetab uuenduslike lahenduste väljatöötamist ja elluviimist piirkonnas projektide toel.

Nimetatud suunal alustas Võrumaa Partnerluskogu tegevusi 2023. aastal, ühinedes projektipartnerina (koos 17-ne teise partneriga üle-Euroopa) HORIZON fondi esitatava projektitaotlusega "Social Economy for Resilience, Inclusion and Good life in Rural areas".

Lisaks nimetatud algatusele alustas 2023. aastal Võrumaa Partnerluskogu aktiivset koostööd Tallinna Ülikooliga, otsimaks võimalusi seeniortöö tegija mikrokraadiõppe läbiviimiseks Võrumaal.

Piiriülesed LEADER tegevusrühmad

Piiriüleste tegevusrühmadega koostöö ellukutsumine võimaldab Võrumaa Partnerluskogu liikmeskonnal, juhatusel, hindajatel, tegevmeeskonnal ja taotlejatel (sh potentsiaalsetel taotlejatel piirkonnas) läbi erinevate rahvusvaheliste koostööprojektide, õppereiside korraldamise ja vastuvõtmise ning kohtumiste kaudu üksteiselt õppida. Eriti oluline on koostöö piiriüleste partnerlustega just uute kontseptsioonide rakendamisel, mille osas Eesti kogemus on tagasihoidlik - näiteks arukate külade kontseptsioon, samuti rohepöörde ja ringmajandusega seotud teemad. Rahvusvaheline koostöö võimaldab uute teemade puhul kõikidel organisatsioonil tasandil end teemaga paremini kurssi viia ning kogeda praktilisi näiteid, kuidas valdkondi on arendatud.

Peamised fookusvaldkonnad piiriüleste LEADER tegevusrühmadega on:

- arukate külade kontseptsiooni ellukutsumine ja lähenemise rakendamine
- kliimasõbralike lahenduste ja ringmajandusega seotud teemad
- parimate praktikate vahetamine käesoleva strateegia arenguvajadustega seoses
- LEADER projektide toetamine ja nõustamis- ning hindamispraktikad, organisatsioonide toimimine ja erinevate juhtimismudelitega tutvumine.

Tihedamad koostöösidemed on Võrumaa Partnerluskogul Leader Sepra (Soome), Aluksne Piirkonna Tegevusgrupp (Läti), kellega on kavas käesoleva strateegia raames koostööd jätkata ja tihendada. Samuti on esimesed sammud tehtud koostööks Taani LEADER tegevusrühmadega, kes paistavad silma arukate külade kontseptsiooni eduka rakendamisega.

Siseriiklikud LEADER tegevusrühmad

Võrumaa Partnerluskogu kuulub Eesti LEADER liidu liikmeskonda, mis tähendab seda, et aktiivselt räägitakse kaasa LEADER teemadel ning seisukohtade kujundamisel riigi tasandile edastamiseks.

Koostöö siseriiklike LEADER tegevusrühmadega on eelnevatel perioodidel olnud aktiivne ning tulemuslik, peamised koostööpartnerid on olnud Lõuna-Eesti LEADER tegevusrühmad. Regionaalne lähedus ning tugev koostööharjumus on soodustanud ühistegevuste elluviimist.

Peamised fookusvaldkonnad siseriiklike tegevusrühmadega (kaasates vajadusel ka välisriikide partnereid) on:

- maaelu positiivse kuvandi toetamine (sh kollaste raamide teema arendamine)
- parimate praktikatega tutvumine ning üksteiselt õppimise soodustamine strateegia valdkondades, kus Võrumaa Partnerluskogu taotlejate toetamise kogemus on vähene (nt keskkonna- ja ringmajandusega seotud teemad, arukate külade kontseptsioon ning haavatavate sihtrühmade kaasamine)
- koostööprojektid siseriiklike ja välispartneritega käesoleva strateegia arenguvajaduste lahendamiseks
- strateegia elluviimisega seotud praktikate vahetamine

Peamised siseriiklikud partnerid LEADER tegevusrühmade näol on Valgamaa Partnerluskogu, Põlvamaa Partnerluskogu, Tartumaa Arendusselts, Piiriveere Liider, Jõgevamaa Koostöökoda.

Maakondlikud arengu- ja katusorganisatsioonid

Koostöös maakondlike arengu- ja katusorganisatsioonidega panustab Võrumaa

Partnerluskogu siinse piirkonna terviklikku arendamisesse läbi oma tegevuse, hoides häid ning avatud suhteid ka arengu - ja katusorganisatsioonidega ning rääkides kaasa maakondlikult olulistest protsessides ja tegevustes. Samuti on koostöö maakonna tasandil oluline prioriteetsete teemade ja arenguvajadustega tegelemise osas erinevate projektide ja arendustegevuste raames, mida Võrumaa Partnerluskogu ellu kutsub. See võimaldab regioonis jagada selgemalt vastutusvaldkondi ja tegevusi, jagada ressursse.

Seniseks parimaks koostöö näiteks maakondlike arengu - ja katusorganisatsioonidega on kaubamärk UMA MEKK, mille omanikuks on Võrumaa Partnerluskogu, ent mille tegevusi viib ellu Võrumaa Talupidajate Liit. Omapoolse panusega toetab ettevõtmist Võrumaa Arenduskeskus.

Peamised fookusvaldkonnad maakondlike arengu- ja katusorganisatsioonidega:

- piirkonna arenguvajadustele vastavate arendusprojektide ellukutsumine organisatsioonide omavahelises koostöös
- infovahetus maakonna arengut puudutavatel teemadel (sh kogukondade, omavalitsuste ja ettevõtjate vajaduste osas info vahetamine)
- piirkonna jaoks olulistesse ettevõtmistesse panustamine ning kaasärääkimine

Peamised koostööpartnerid maakondlike arengu- ja katusorganisatsioonide näol on Võrumaa Arenduskeskus, Võrumaa Talupidajate Liit, Võrumaa Spordiliit.

5. Strateegia seire ja hindamine, sisehindamine

Strateegia seire ja hindamise protsessid annavad ülevaate kohaliku tegevuspiirkonna arengust, sisehindamise protsessi puhul on keskmes kohaliku tegevusrühma areng. Fookuses on strateegia raames elluviidud tegevused ja nende mõju strateegia eesmärkide täitmisele, võttes arvesse ümbritseva keskkonna olukorda ja toimuvaid muutuseid. Täpsemad kriteeriumid ning andmete kogumise viisid on kirjeldatud strateegia lisas 3.

Seire ja hindamise ülesanne on jälgida strateegia täitmist, andes sellest ülevaate nii tegevusrühma liikmetele kui laiemalt huvitatud osapooltele ja elanikkonnale. Võrumaa Partnerluskogu kogub ja analüüsib andmeid regulaarselt strateegia elluviimise jälgimiseks ning mõju hindamiseks. Seeläbi on loodud pidev ülevaade strateegia täitmisest ning see võimaldab reageerida muutustele ja kõrvalekalletele võimalikult operatiivselt.

Strateegia seirega tegeleb Võrumaa Partnerluskogu jooksvalt, kogudes erinevaid andmeid ja infot läbi projekti elluvijate aruandluse, seire ringreiside ning kasutades vajadusel täiendavaid küsitlusi või intervjuude formaate. Võrumaa Partnerluskogu viib seiretegevused läbi iga projekti puhul, aruandluse esitamise järgselt. Põhjalikumad ülevaated strateegia seireandmete kohta esitatakse regulaarselt üldkogule ja juhatusele ülevaate korras.

Strateegia hindamine viiakse läbi strateegia elluviimise perioodil kahel korral- perioodi keskel (2026) ning lõpus (2029). Selleks kaasatakse protsessi juhtima ja andmekogumist ning analüüsi läbi viima väline ekspert, kelle ülesandeks on viia läbi kvalitatiivne andmete kogumine

intervjuude kaudu ning analüüsida olemasolevaid kui ka täiendavalt kogutavaid andmeid, teha järeldusi strateegia elluviimise ning püstitatud meetme eesmärkide ja strateegiliste eesmärkide saavutamise kohta. Väline kaasatud ekspert esitab soovitusel strateegia muutmiseks ning uuendamiseks. Vahe- ja lõpphindamise tulemused avalikustatakse, tulemusi arutab Võrumaa Partnerluskogu juhatus. Vahehindamise tulemustele tuginedes teeb juhatus otsuse strateegia muutmise / mitte-muutmise kohta.

Sisehindamine on juhtimise üks osa, mis aitab kujundada toimivat arenguorganisatsiooni ning kindlustada selle kaudu tegevuspiirkonnale strateegia elluviimiseks vajalikud tugi- ning arendustegevused, kvaliteetse nõustamisteenuse projektitaotluste koostajatele ja projektide elluvijatele, sõltumatu ning põhjaliku taotluste hindamise. Sisehindamine annab ülevaate kohaliku tegevusgrupi arengust.

Sisehindamine viiakse läbi kord kahe aasta jooksul ehk strateegiaperioodi jooksul kolmel korral (2024; 2026 ja 2029). Sisehindamise läbiviimise aluseks on organisatsiooni tegevussuunad (kirjeldatud käesoleva strateegia peatükis [6.4. Organisatsiooni roll strateegia elluviimisel](#)). Sisehindamise tulemused esitatakse hindamise järgselt juhatusele, kes võtab nende põhjal vastu otsuse organisatsiooni töö- ja juhtimiskorralduse muutmise / mitte-muutmise kohta. Sisehindamise tulemusi võetakse arvesse strateegia muutmise kavandamisel.

6. Rahastamiskava

Järgnevalt on välja toodud planeeritava eelarve põhimõtteline jaotus strateegia valdkondade ja meetmete kaupa.

Leader meetme toetuse summa on ~~indikatiivselt 2 518 579~~ 2 538 778 eurot, millest tegevusrühma ülalpidamise kulud moodustavad kuni 25%. Sotsiaalfondi eelarve on ~~indikatiivselt 302 698~~ 301 450 eurot.

Strateegiline valdkond	Kogukonnad	Ettevõtlus	Ühistegevus	Koostöö	Sotsiaalne kaasatus	Strateegia rakendamine, sh jooksvad ja elavdamise kulud
Meetmed	Kogukonna meede	Ettevõtluse meede	Ühistegevuse meede	Koostöö meede	Sotsiaalse kaasatuse meede	
	35% 38% meetmete mahust 66126 € 744665 €	40% meetmete mahust 755573 € 781080 €	20% 17% meetmete mahust 377786 € 329320 €	5% meetmete mahust 94446 € 97635 €	100% meetme mahust 302698 € 301450 €	25% kogueelarvest

Projektide toetusmäärad:

Kohaliku tegevusgrupi kui organisatsiooni toimimise ja piirkonna elavdamise kulud – kuni 100% abikõlblikest kuludest

Võrumaa Partnerluskogu enda koostööprojektide puhul on toetuse määr 90%

Toetusmäär omavalitsustele ja kolmanda sektori organisatsioonidele – kuni 85%

Toetusmäär ettevõtetele – kuni 60%

Investeeringud taristusse (trassid jms) - kuni 60% abikõlblikest kuludest

Tabel 16. Võrumaa Partnerluskogu kavandatava eelarve põhimõtteline jaotus

Toetuste eelarve planeeritav jaotus aastate lõikes on järgmine:

- 2024 – ~~10%~~ 0%
- 2025 – ~~30%~~ 42%
- 2026 – ~~30%~~ 51%
- 2027 – ~~20%~~ 5%
- 2028 – ~~10%~~ 2%
- 2029 – 0%

Selleks, et viia ellu erinevaid arendustegevusi, on lisaks LEADER ja ESF+ meetmete rahastusele Võrumaa Partnerluskogu jaoks oluline ka muude rahastusallikate kasutamine (sh rahvusvahelistes teadus- ja arendusprojektides osalemine).

7. Eelmise perioodi tulemuslikkuse kokkuvõte

Perioodi 2014-2020 analüüsimiseks ning tulemuslikkuse hindamiseks viis Civitta 2021⁴. aastal Võrumaa Partnerluskogu tellimusel läbi hindamise. Hindamise eesmärk oli analüüsida LEADER meetmete (v.a. riigisisese- ja väliskoostöö meede) kaudu perioodil 2014-2020 toetatud projektide mõju ja tulemuslikkust, sh kuidas on need aidanud kaasa Partnerluskogu tegevuspiirkonna arengule. Uuringu läbiviimise hetkel oli ellu viidud 93 projekti. Lisas 4 on esitatud ülevaade mõõdikute lõikes sihttasemetest ja tulemustest strateegia koostamise hetkel (mais 2023 seisuga).

Tulemuslikkuse hindamise dokumendi ühe osana esitati ettepanekut, kuidas meetmeid järgmiseks perioodiks täiendada või muuta. Ettepanekud on strateegia koostamise etapis põhjalikult läbi töötatud ning arutatud erinevate osapooltega. Uuringus välja toodud ettepanekutega on käesoleva strateegia koostamisel arvestatud ning need on leidnud väljundi kas organisatsiooni arendus- ja tugitegevuste korraldamises ja / või meetmete kaudu toetatavate tegevuste kirjelduses. Täpsem ülevaade on esitatud lisas 4.

Möödunud rahastusperioodil viis Võrumaa Partnerluskogu ise ellu kokku seitse projekti, neist kolm siseriiklikku koostööprojekti ning neli rahvusvahelist projekti. Projektidega olid kaetud valdkonnad: piirkonna maine kujundamine, jahindus ja kohalik toit, kogukondade võimekuse tõstmine, kultuurisündmuste elluviimine, ettevõtluskeskkonna arendamine.

⁴ MTÜ Võrumaa Partnerluskogu arengustrateegia 2014-2020 tulemuslikkuse hindamine. (2021). Civitta. Dokument on leitav siit: <https://voruleader.ee/images/vorumaa-partnerluskogu-arengustrateegia-2014-2020-tulemuslikkuse-hindamine.pdf>

Ülevaade elluviidud koostööprojektidest on esitatud käesoleva strateegia lisa nr. 4. Eelmise perioodi tulemuslikkus ja elluviidud arendusprojektid.